

pore permanet in illo statu, et ideo non etiam peccare, etiamsi in illo statu aliquid boni operetur. Adde etiam justum sæpe operari bonum non ex habitu, quia potest esse justus non habens habitus acquisitarum virtutum, et operari actus ad illas tantum pertinentes; illi ergo actus non erunt ex habitu acquisito, quia non est; neque ex infuso, quia non est principium talium actuum: ergo etiam illi actus essent mali, quod absurdissimum est. Possunt autem illi actus dici fieri cum habitu gratiæ, seu infuso; hæc autem nec est propria circumstantia talis operis, nec conditio ad bonitatem ejus necessaria, quia nulla lege præcipitur, ut dictum est.

21. *Ad Baium responsio.* — Ad Baium etiam ex dictis facilis est responsio: nam imprimis distinctio illa de peccatore simul justificato, vel carente justitia, ut erronea rejicienda est, quia non datur talis status, veram justitiam cum mortali peccato conjungens, et est impertinens, quia ostensum est etiam sine habitu gratiæ posse peccatorem interdum bene operari. Deinde omnes propositiones relatæ ante ultimam, ex dictis explosæ sunt, gravissimosque continent errores, et plane voluntarios sine ullo fundamento. Ultima etiam, seu 38 propositio, quod duplex tantum sit amor, vitiosus, vel charitatis, falsa est quoad exclusionem, datur enim etiam amor naturalis Dei. Item amor spei, seu sanctæ concupiscentiæ ejusdem Dei, item amor boni honesti, vel in genere, vel in particulari, et omnes isti amores ex genere suo boni sunt, et possunt esse in peccatore sine circumstantia mala.

CAPUT V.

QUID AUGUSTINUS SENSERIT DE OPERIBUS FACTIS AB HOMINE IN PECCATO, SEU CHARITATE CARENTE.

1. *Contra supericris capitis doctrinam varii Augustini loci.* — *Primus locus.* — *Secundus locus.* — Contra doctrinam capitis superioris afferri possunt multa ex Augustini doctrina, in quibus Baius suam sententiam fundat, quæ, quia difficultate non carent, et ad sequentia possunt esse utilia et necessaria, diligentius tractanda sunt. Primo ergo ob stare videtur quod in lib. 1 *Retract.*, cap. 15, ait: *Quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate, nisi forte, si pia est, ut oret auxilium?* Sentit ergo impiam nihil boni posse, unde addit: *In tantum libera est, in quantum liberata est, et in tantum appellatur voluntas.*

Quid est autem esse liberatam, nisi esse justificatam, loquitur enim Augustinus de liberatione a peccato; unde subjungit: *Alioquin potius cupiditas quam voluntas appellanda est, dicitque hoc esse vitium a quo non sanamur, nisi gratia Salvatoris.* Et propterea solent ex hoc loco Augustini referri hæc verba: *Voluntas, sine charitate, non nisi vitiosa cupiditas, quæ in illo formaliter non invenio, licet aliquid simile significaverit lib. 3 de Doct. Christ., cap. 10, de quo loco inferius dicam.* Secundo, lib. de Morib. Ecclesiæ, cum cap. 14 dixisset, esse beatum, nihil aliud esse quam *inherere summo bono, quod est Deus solus, cui inherere non valemus, nisi dilectione, amore, charitate,* subjungit, cap. 15: *Quod si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil omnino esse virtutem affirmaverim, nisi summum amorem Dei.* Et hinc virtutes omnes morales per Dei amorem postea definit.

2. *Tertius locus difficilis.* — *Quartus locus, sive argumentum ex ejusdem Augustini doctrina.* — Tertium et difficile argumentum est, quia interdum indicat Augustinus non posse esse opus bonum, quod sine charitate fit, ut lib. de Gratia et libero arbitrio, cap. 18, sic ait: *Præcepta charitatis tanta et talia sunt, ut quidquid se putaverit homo facere bene, si fiat sine charitate, nullo modo fiat bene.* Et lib. 1 de Gratia Christi, cap. 26: *Quod boni faceremus, nisi diligeremus?* Et infra: *Ubi non est dilectio, nullum bonum imputatur, nec recte bonum opus vocatur, quia quod non est ex fide, peccatum est.* Ubi consecutio litteræ petit, ut fidem vivam intelligat, et ideo subdit: *Et fides per charitatem operatur.* Et simili modo videtur loqui Prosper ad Demetrianum, non longe a fine, dicens: *Amare aliquid, quod non ex opere, et Spiritu Dei sit, non est casta dilectio.* Aliud etiam argumentum difficiliter sumi potest ex doctrina Augustini, qui non aliter sentit de bonis operibus fidelium peccatorum, quam de bonis operibus infidelium; sed in infidelibus nullum agnoscit simpliciter opus bonum: ergo nec in fidelibus peccatoribus. Hoc autem argumentum pro capite 7 omittemus, quia ibi ex professo de infidelibus tractandum est, et consequenter dicemus an vera sit æquiparatio inter infideles et fideles peccatores quoad facultatem operandi bonum, et quomodo intelligenda sit.

3. *Pro locis Augustini exponendis notatio.* — Ad priora igitur testimonia, primum generatim dico, duo præsertim intendere Augustinum in sua doctrina, cum de operibus bonis

loquitur: unum est, hominem non adjutum divina gratia vix, aut nullo modo posse aliquid facere quod simpliciter bonum sit, id est, quod nulla malitia careat. An hoc intelligendum sit cum rigorosa distributione, ita ut nihil omnino possit homo facere sine gratia, quod peccaminosum non sit, dicemus postea cap. 6 et 7. Hic enim non est necessarium, quia de homine peccatore et fidei nunquam cum tanto rigore loquitur Augustinus. Aliud est, opus quod non fit propter Deum, vel ex charitate Dei, non mereri nomen virtutis aut boni simpliciter. In quo loquendi modo, aliud est opus non habere bonitatem aliquam sine admixta morali malitia, aliud est non mereri nomen boni simpliciter, seu quasi antonomastice. Nam hic posterior loquendi modus non in hoc fundatur, quod necesse sit, opus habere aliquam moralem malitiam, ut illi non tribuatur nomen boni, aut virtutis simpliciter, sed satis est ut opus non sit fructuosum ullo modo ad veram beatitudinem, ita ut neque proxime, neque remote ad illam conferat, neque ex se conferre possit, nisi aliqua bonitas altior illi addatur. Et hanc interpretationem sumo ex D. Thoma 1. 2, quæst. 63, art. 2, ubi Cajetanus recte illam explicat, dicens secundum moralem philosophiam censi virtutes, quæ, sub lumine supernaturalis sapientiæ spectatæ, non censentur virtutes simpliciter, nisi ultra suum gradum subleventur; idem enim est de operibus bonis. Et quamvis D. Thomas non alleget prædicta loca Augustini, tacite illa exponit, et in fine ita declarat durio rem locutionem quam Augustino tribuit, circa illud: *Quod non est ex fide, peccatum est,* dicens: *Ubi deest agnitio veritatis, falsa est virtus;* intelligit enim D. Thomas per falsam virtutem, non quæ sit ficta virtus, seu per hypocrisim, sed quæ est quasi umbra et nihil respectu Christianæ virtutis; sicut aurichalcum, respectu auri, licet verum metallum sit, et suum valorem habeat, comparatione auri dicitur falsum aurum. Sicut etiam Paulus dixit eleemosynam sine charitate nihil esse, licet morali modo aliquid sit. Hoc autem modo in multis locis esse locutum Augustinum sentit idem D. Thomas 2. 2, quæst. 23, art. 4, 7 et 8, et ex dicendis hic et sequenti capite planum fiet.

4. *Ad primum locum Augustini.* — In primo igitur loco, cum Augustinus interrogat: *Quantum est,* etc., non indicat nihil omnino esse quod voluntas peccatoris potest, sed parum esse, ac fere nihil, nisi per gratiam saltem moventem et auxiliantem juvetur, per quam

ait saltem orare posse, ut cætera possit. In quo potius indicat aliquid posse, etiamsi nondum per inhabitantem gratiam justificata sit. Unde cum ait: *Si pia est,* non oportet intelligi, id est, Si sancta est, sed simpliciter, Si ad pietatem evecta est, sive per integram sanctificationem, sive saltem per fidem. Nam per fidem potest orare, et, ut Augustinus in aliis locis docet, impetrare a Deo ut sanctificationem, quam per eandem fidem inchoaverat, ipsemet perficiat. Nam infideles, respectu fidelium, etiam peccatorum, solent impii vocari; omnes autem qui per fidem cultum veri Dei profitentur, pii censentur, imo etiam sancti in Scriptura interdum appellantur. Et eodem modo, per *voluntatem liberatam*, potuit intelligere Augustinus vel voluntatem jam sanctificatam et a servitute peccati plene liberam, vel etiam liberatam ex parte quoad illuminationem fidei, quæ licet non tollat culpam, liberat a cæcitate et ignorantia, quæ nunc est vulnus peccati. Et ideo recte dicit: *Voluntatem in tantum esse liberam,* utique a servitute, et vulnere peccati, in quantum est liberata, scilicet, vel inchoate, vel integre, et tanto etiam est validior, quanto magis liberata est. Quod autem ait voluntatem nullo modo liberatam potius vocari cupiditatem quam voluntatem, non est ita intelligendum, quasi voluntas a concupiscentia necessario feratur, neque quia non possit aliquid boni contra illam interdum agere, sed quia tam parum id est, ut quasi nihil quoad denominationem reputetur. Quando enim duo contraria mixta sunt in eodem subjecto, illud simpliciter denominat quod in potestate et actione aliud vincit. Sic ergo de voluntate non sanata et concupiscentiæ effrenatæ conjuncta Augustinus philosophatur.

5. *Ad secundum locum Augustini.* — In secundo autem loco evidenter loquitur de appellatione virtutis in significatione a nobis in secunda notatione declarata, neque aliter possent subsistere definitiones virtutum moralium, quas ibi tradit, ut per se notum erit intuenti. Alluditque illo loco ad verba Pauli 1 ad Corinth. 13: *Charitas patiens est, benigna est, omnia suffert,* etc. Quæ omnia de operatione per imperium intelliguntur, ideoque Augustinus virtutes morales, Christianas et fructuosas per ordinem ad imperium charitatis, definit, illudque ad earum absolutam perfectionem et fructuosam requirit. Et ita exposuit D. Thomas 2. 2, quæst. 23, art. 4, ad 1, et art. 7 ad 1. Simili fere modo potest exponi locus Prosperi, nam *casta dilectio* vocari potest illa quæ est

ex pura charitate, et propter Deum, et videtur ita se exponere Prosper, cum subdit: *De hac charitate sine dubio Apostolus loquebatur, et ipsius proprietates subtilissimis discretionibus explicabat, dicens: Si linguis hominum loquar, ubi constat sermonem Pauli esse de propriissima et supernaturali charitate. Specialiter autem vocat Prosper hanc dilectionem castam, quando excludit humanam præsumptionem, qua quis sibi attribuit talem dilectionem, et non gratiæ divinæ, et sic ait: Amare aliquid non ex Spiritu Dei, scilicet gratiæ, non esse castam dilectionem. Et sufficere tentatori castas et sublimes animas hac tentatione violasse.*

6. *Ad tertium et quartum locum Augustini ut quidam respondeant.* — Circa tertium et quartum locum paululum immorandum est, quia nonnulli exponunt Augustinum, ut in illo et similibus locis, per charitatem intelligat amorem honesti, quia honestum est, sive bonum virtutis ad Deum, sive ad proximum, sive ad opera pertineat. Hoc colligunt ex eo quod in eodem loco dicit Augustinus: *Gratia nos efficit legis dilectores, lex sine gratia prævaricatores.* Ergo sentit idem esse operari ex charitate, quod operari ex dilectione legis, quæ eadem est cum dilectione virtutis. Videturque multum indicare hunc sensum Augustinus, l. 1 contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 9, ubi solum illud opus bonum esse dicit, quod fit ex amore justitiæ, seu ex voluntate bene faciendi. Hanc ergo voluntatem vocavit alibi charitatem. Et hoc etiam modo distinguit operationem ex amore ab operatione ex timore omnino servili, quod continet manum, ut animus non avertat, quia si impune posset, contra legem faceret. Similia habet l. 2 contra easdem epistolas, c. 9, et l. de Spir. et Litt., c. 32. Quod si hæc expositio Augustini vera est, facile explicantur loca citata, nam sensus erit, nullum esse bonum opus, nisi quod fit ex amore honesti, seu virtutis, nam si fiat propter bonum non honestum, eo ipso opus virtutis non est.

7. *Non placet responsio prædicta.* — Verumtamen hæc expositio nullo modo accommodari potest priori testimonio, ex lib. de Gratia et libero arbitrio. Nam cap. 16, incipiens de charitate loqui, ita explicat quid per charitatem intelligat, dicens: *Istam charitatem, id est, divino amore ardentissimam voluntatem commendans Apostolus dicit: Quis nos separabit a charitate Christi, etc.* Et de hac consequenter explicat totum cap. 13 primæ ad Cor., et illud ad Galat. 1: *Per charitatem servite invicem;*

et id ad Coloss. 3: *Super omnia autem charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis;* et alia quamplurima Scripturæ loca, in quibus evidenter sermo est de propria virtute charitatis, et de præceptis ejus diligendi Deum et proximum, et statim incipit in cap. 17 dicens: *Hæc omnia præcepta dilectionis, id est, charitatis, quæ tanta et talia sunt, ut quidquid se putaverit homo facere bene, si fiat sine charitate, nullo modo fiat bene. Hæc ergo præcepta charitatis inaniter darentur hominibus non habentibus liberum arbitrium; sed quia per legem dantur, et lex, sine gratia, littera est occidens, in gratia vero spiritus vivificans, unde est in hominibus charitas Dei et proximi, nisi ex ipso Deo?* Ergo, ex hoc contextu, planum est Augustinum ibi loqui de propriissima et formosissima charitate, suprema virtute Theologica. Quidquid ergo sit de aliis locis, de quibus statim, huic non potest accommodari illa expositio.

8. *Neque ei favet alter Augustini locus.* — Neque juvat, quod infra dicit Augustinus, *Gratiam nos efficere legis dilectores.* Quia vel gratia includit charitatem, quæ nos facit legis dilectores, imperando ejus observationem, vel si gratia pro auxilio gratiæ sumatur, dicitur nos facere legis dilectores, quia facit ut bene, id est, ex dilectione Dei præcepta servemus, juxta illud Joannis 14: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit;* et iterum: *Si diligitis me, mandata mea servate.* Ubi constat aliud esse diligere, aliud præcepta servare, licet plenitudo legis dicatur esse dilectio, vel quia in illa virtute continetur, vel causaliter, quia dilectio secum affert observantiam præceptorum; et ideo e contrario dicitur supra: *Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me;* ex effectu radicem colligendo, ut explicuit Joann., 1 canonic., cap. 5, dicens: *In hoc cognoscimus quia diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, et mandata ejus faciamus;* ut Augustinus etiam eodem loco explicuit; in illo ergo loco, cum dicit, quod sine charitate fit non bene fieri, necessario exponendum est juxta secundum documentum supra positum, ut Theologico et Christiano modo intelligatur, id est, non fit perfecte et fructuose, plus enim est, quod Paulus de operibus sine charitate factis dicit, nihil prodesse, imo et nihil esse.

9. *Neque item locus alter.* — Neque magis potest illa expositio quadrare alteri loco ex lib. 1 de Gratia Christi. Nam in principio illius capituli conatur adducere Pelagium, ut fa-

teatur charitatem esse ex gratia Dei, et affert illud: *Scientia inflat, charitas ædificat, 1 Cor. 8, ubi Paulus de propria charitate loquitur, neque enim ab illo vox illa aliter sumitur, unde subjungit: Si quis diligit Deum, hic cognitus est ab eo.* De eadem ergo loquitur Augustinus, ut etiam consequenter satis explicat, dicens: *Tunc scientia non inflat, quando charitas ædificat: et cum fit, utrumque donum Dei est, unum minus, alterum majus:* alludens ad locum Pauli 1 Corinth. 13, ubi charitatem præfert fidei. Deinde, ut probet hanc charitatem nulla merita antecedere, addit: *Nam quæ merita bona tunc habere poteramus, quando Deum non diligebamus?* Loquitur ergo de charitate, quæ in Dei dilectione consistit, et affert locum 1 Joan. 4, ubi de eadem charitate et dilectione Dei aperte loquitur. Post hæc vero immediate interrogat Augustinus: *Quid autem boni faceremus, nisi diligeremus?* Quis ergo credat in his verbis loqui de alia dilectione quam in omnibus præcedentibus? Accedit quod infra in confirmationem adducit Pauli verba ad Gal. 5: *Fides per dilectionem operatur;* quæ de propria charitate sine dubitatione intelliguntur. Denique concludit: *Ac per hoc gratiam Dei, qua charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis, sic confiteatur, etc.* Quid clarius? Si enim Augustinus ipse sic explicat charitatem, de qua tractat, et in prioribus et posterioribus verbis de illa loquitur, negari non potest quin etiam, in illa interrogatione, de eadem dilectione loquatur.

10. *Vera responsio ad locum Augustini.* — Quo sensu supposito, potest hic locus exponi juxta duo documenta in principio posita. Nam primo per illam interrogationem non est necesse significari nihil boni fieri sine charitate, sed parum fieri: nam statim etiam interrogat: *Aut quomodo bonum non facimus, si diligimus?* Et tamen non omnis qui diligit, semper bonum facit; tamen quia leve malum est, quod diligens perseverando in dilectione facit, et bona magna facere potest, quantum est ex vi charitatis, ideo locum habet illa interrogatio. Vel etiam potest secundo modo exponi satis ad mentem Augustini in illo loco, ut, *quid boni, idem sit quod quid fructuosum, et conferens ad vitam beatam.* Nam expresse infra concludit: *Sic confiteatur gratiam, qui veraciter vult illam confiteri, ut omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet, veramque justitiam, fieri posse non dubitet.* Illa enim limitatio et determinatio: *Quod ad pietatem, etc., non sine*

causa additur ab Augustino, sed ut restringat sermonem ad opera bona, quæ justitiam apud Deum continent, quæ facile concedere possumus, vel non esse in peccatore, si sermo sit de justitia, ut meritum perfectum includit, vel si aliquo modo sit, esse modo imperfecto, et ita etiam esse ex aliquo imperfecto amore, vel ejus inchoatione, aut pia supernaturali affectione. Unde etiam notari potest non dixisse Augustinum ibi, sine charitate nullum bonum opus esse, sed *nullum bonum imputari, nec recte bonum vocari.* Utique quoad fructum, et secundum Theologicam existimationem, ut in secundo puncto notavi. Probatio autem, quam affert Augustinus, *Quia omne quod non est ex fide peccatum est,* habet specialem difficultatem, quam capite sequenti tractabimus; nunc enim, licet fateamur non esse efficacem, nihil præsentis instituto obstabit.

11. *Difficultas.* — *Solutio, ac pro solutione notatio.* — Sed, licet propter hæc testimonia non admittatur illa expositio, videndum est an phrasim illa, et locutio de charitate in illo sensu sit admittenda in aliis locis Augustini, nam in sequentibus sæpe necessitas hujus resolutionis occurret. Respondeo igitur nunquam Augustinum vocare charitatem, communem amorem operandi bene propter honestatem cujuscunque virtutis, sive naturalis sit, sive supernaturalis. Ut hoc probem, suppono charitatis nomen et tribui dilectioni Dei ad nos, et nostri ad Deum, et hic de priori non tractari. Notare autem oportet non omnem amorem Dei ad nos, vocari in Scriptura charitatem, sed illum quo nobis confert supernaturalia bona, vel ad illa nos diligit, ut ad Ephes. 2: *Propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, Deus Filium suum misit;* Rom. 3: *Commendat charitatem suam Deus, etc.;* et Jerem. 3: *In charitate perpetua dilexi te, ideo, etc.;* et 1 Joan. 4, cum dixisset: *Deus charitas est,* subdit: *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit.* Et ita nunquam charitas tribuitur Deo respectu irrationalium, sed tantum respectu intellectuum, et maxime hominum, ut legenti Scripturam facile constabit.

12. *Quisnam amor in nobis sit charitas.* — Simili ergo modo charitas, ut est in homine, non solet in Scriptura significare, præsertim in novo Testamento, nisi dilectionem supernaturalem vel ad Deum, vel ad proximum, ut constat fere ex omnibus Epistolis Pauli: *Charitas DEI diffusa est in cordibus nostris,* Rom. 5; *Major horum est charitas, etc., 1*

Corinth. 13, et sic de aliis. Item ex tota 1 et 2 Epist. Joannis, et 1 Petri 4, ac Prov. 10: *Charitas operit multitudinem peccatorum*. Itaque semper sumitur pro speciali dono et supernaturali; et ad summum extenditur ad significandum effectum, vel signa hujus dilectionis, ut observationem mandatorum, 1 Joan. 5: *Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus*. Dixerat autem: *In hoc cognoscimus quia diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, et mandata ejus faciamus*. Sic etiam Joan. 15 dicitur: *Majorem charitatem nemo habet, quam ut, etc.*, ubi martyrium vocari videtur charitas magna tanquam signum, et effectus ejus. Et sic etiam eleemosyna solet vocari charitas, Hebræor. 10, 2 Thessal. 1, et 1 Joan. 3. Sed in his omnibus nota est vulgaris analogia, qua nomen rei solet tribui effectui, signo, vel imagini ejus, proprie vero charitas supernaturalem et specialem Dei amorem, vel propter Deum, significat in divina Scriptura.

13. *Respondetur jam ad præcedentem difficultatem; primo ex ratione.* — Hinc ergo primam rationem sumo, quia illa acceptio charitatis pro communi dilectione veræ virtutis non est usitata in Scripturis; ubique enim pro dilectione supernaturali Dei aut proximi sumitur, et si aliquando attribuitur observationi præceptorum, vel actibus aliarum virtutum, ex circumstantia litteræ constat intelligi causaliter, seu imperative, vel tanquam signo, ut est vulgaris et communis sensus tam Patrum et interpretum, quam Scholasticorum, et specialiter D. Thomæ 2. 2, quæst. 23, art. 1, juncto 4. Deinde non invenimus aliquem ex Patribus usum esse nomine charitatis in alia significatione, neque apud antiquos Scholasticos talis distinctio in nomine charitatis invenitur; ergo non est verisimile Augustinum alicubi esse locutum de charitate in illa acceptione. Præsertim cum neque alii auctores ita Augustinum intellexerint, neque ipse Augustinus alicubi hoc significaverit; imo ubicumque de charitate loquitur, semper adjungat Scripturæ testimonia, quæ de propriissima et formali Dei vel proximi dilectione loquuntur, et non de quacumque dilectione, sed de supernaturali et infusa, ut patet libro de Nat. et Grat., cap. 42, et 15 de Trin., cap. 18, et sæpe alias.

14. *Secundo ex ipso Augustino.* — Præcipue vero lib. 3 de Doctr. Christiana, cap. 10, sic ait: *Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, et se, atque proximo propter Deum*. Et tamen ibidem dicit

Scripturam nihil præcipere, nisi charitatem. Non quia omnia præcepta sint formaliter de charitate, sed quia omnia in charitate radicantur, ut alibi dixit Gregorius. Et tract. 87 in Joan., ait idem Augustinus: *Charitas est fructus noster, hac diligimus Deum, hac diligimus invicem*. Et infra: *Unde Apostolus Paulus, cum contra opera carnis commendare fructum spiritus vellet, a capite hoc posuit: Fructus (inquit) spiritus est charitas; ac deinde cætera, tanquam ex isto capite exorta, et religata contexit*. Et infra concludit: *Merito ergo Magister dilectionem sic sæpe commendat, tanquam sola præcipienda sit, sine qua non possunt prodesse cætera bona, et quæ non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus*. Ubi adverte non dixisse, sine qua non possunt esse, sed non possunt prodesse; et cum dicit *solam charitatem præcipi*, non excludere cætera præcepta, quia exclusiva non excludit concomitantia, sed exaggerare excellentiam charitatis, et virtutalem continentiam omnium, quia, ut dicitur Sapient. 6., *Dilectio custodia legum est*. Sic etiam lib. 14 de Civ., cap. 7, dicit expresse, in Scriptura dilectionem seu amorem Dei et proximi propter Deum, charitatem vocari, quæ facit voluntatem bonam, et subdit infra: *Amor inhians habere quod amatur, cupiditas est; id autem habens, eoque fruens lætitia; fugiens, quod ei adversatur, timor est; idque si acciderit sentiens, tristitia est*. Quod ideo adverte non esse novum apud Augustinum, loquendo de propria et vera charitate, eam tribuere suis effectibus, non quia illos proprie significet, sed locutione causali, quia in eis virtute continetur.

15. *Exponitur locus Augustini ex libro primo contra duas epistolas Pelagianorum allatus numero 6.* — Unde non erit, ut opinor, difficile inde ostendere nullum esse apud Augustinum locum, ubi nomine charitatis in illa alia significatione utatur. Nam imprimis in illo cap. 9, lib. 1 contra duas epist. Pelagianorum, non utitur nomine *charitatis*, sed *dilectionis, et delectationis justitiæ, et voluntatis benefaciendi, etc.*, quam distinguit a voluntate faciendi opus de se bonum et præceptum, ex timore servili et serviliter (ut aiunt), qualis est, quando non fieret præceptum, si posset impune. Ideoque facile concedi posset illum amorem justitiæ esse generalem affectum justitiæ prout est universalis virtus, et propter ipsam æquitatem et honestatem. Illa vero voluntas esse potest in peccatore, et videtur

esse actus in substantia naturalis, de se non pertinens ad specialem virtutem, si abstracte sumatur. Si autem sit particularis affectio ad honestatem hujus vel illius virtutis, ad specialem virtutem pertinebit, et tunc solum erit proprius charitatis, quando bonitas divina fuerit immediata ratio movens ad talem affectum seu dilectionem. Unde posset etiam ille amor justitiæ intelligi de affectu ad justitiam infusam, quæ consistit in amicitia cum Deo, quæ est charitas, juxta vulgarem sententiam Augustini: *Inchoata charitas, inchoata justitia est, etc.*, de Natur. et Grat., c. 70. Et ita videtur exponere hunc amorem justitiæ idem Augustinus libr. de Spirit. et Litter., cap. 32, dicens: *Illi qui sub lege sunt, et timore pœnæ justitiam suam facere conantur, non faciunt Dei justitiam, quia charitas ea facit, qua non libet, nisi quod licet*. Et in fine capituli addit: *Hanc esse charitatem, per quam fides operatur et quam Deus diffundit in cordibus*. Sic ergo ille amor justitiæ erit vera charitas, quia ipsa charitas se ipsa diligitur, si perfecte diligatur, juxta doctrinam D. Thom. 2. 2, quæst. 35, art. 3, ubi etiam addit omnes virtutes posse ex charitate diligi, ut sunt aliquo modo bonum divinum et in Dei gloriam redundant. Sic ergo amor justitiæ erit charitas, quia est quidam Dei amor; talis autem amor, proprie ac formaliter sumptus, non est necessarius ad bene operandum, ut infra contra Gregorium ostendemus.

16. *Exponitur locus alter ex libro secundo ejusdem Augustini eodem numero sexto adductus.* — In altero vero capite 9, lib. 2 contra easdem epistolas, expresse dicit Augustinus *cupiditatem boni esse bonam*, et subdit probationem dicens: *Quid enim est boni cupiditas, nisi charitas?* Boni autem cupiditas non videtur esse aliud quam intentio boni honesti, seu desiderium recte operandi, et hanc vocat Augustinus charitatem. Sed imprimis dico Augustinum ibi etiam loqui de propria et specifica charitate infusa, loquitur enim de illa de qua Joannes, 1 canonic. cap. 4 (quem allegat), dicit: *Charitas ex Deo est, de qua statim subdit: Et omnis qui diligit, ex Deo natus est*. Quod non convenit nisi dilectioni infusæ ac perfectæ ipsius Dei. Unde nihil vetat quominus per cupiditatem boni ibi intelligamus cupiditatem summi boni, quod est DEUS, et talis cupiditas recte dicitur charitas, quia *cum Deus amatur ardentem, tunc certo et constanti gradu in optimam vitam et beatissimam pergitur*, ut idem Augustinus dixit lib. de Morib.

Eccl. cap. 14. Et explicari potest ex his quæ ibidem, cap. 25, addit: *Summum bonum appetere est bene vivere, et nihil est aliud bene vivere, quam toto corde, tota anima, tota mente Deum diligere*. Sic ergo boni cupiditas idem est quod summi boni appetitio, per quam super omnia amatur, et hoc modo talis boni cupiditas proprie dicitur charitas. Præterea, si boni cupiditas latius sumatur pro cupiditate boni honesti, sic non dicitur illa cupiditas esse charitas, quia illa affectio universalis sit propria charitas, quasi formaliter et adæquate, sed quia in ipsa charitate per excellentiam et antonomasiam invenitur illa affectio et cupiditas boni; et quia charitas ipsa est virtualis affectio ad omne verum bonum honestum, et radix ejus. Nam sicut in aliis locis dicit solam charitatem præcipi, et non excludit alia, ita hic, licet charitatem nominet, non excludit alios actus concupiscendi bonum, sed illum ponit ut fundamentum omnium, et inter omnia eminentem.

17. *Pars altera loci explicatur.* — Quod vero inferius ait Augustinus: *Quando incipit fieri bonum, non amore justitiæ, sed timore pœnæ, nondum fieri bene*, facillimum est, quocumque modo ex supra dictis ibi sumat amorem justitiæ, sive universaliter pro amore honesti, sive per antonomasiam pro amore justitiæ apud Deum, quæ est charitas. Nam aperte loquitur de timore omnino servili, qui non excludit pravum affectum voluntatis, et ita non sufficit ad bene operandum. Si autem loquamur de timore pœnæ moderato et honesto, ille sine dubio sufficit ad bene moraliter operandum, licet non ad bene, id est, perfecte et meritorie per se, et quasi propria virtute. Ad alium denique locum, ex libro de Spirit. et Litter. jam responsum est, et ostensum, ibi etiam loqui Augustinum de vera et singulari charitate infusa, et merito illi tribuere affectum justitiæ, quia loquitur de justitia perfecta, et apud Deum, ut explicatum est. Alia vero difficultas restabat circa hæc loca Augustini, quia videtur omnia opera humana quasi adæquate dividere in ea quæ fiunt ex amore justitiæ, vel timore pœnæ omnino servili, seu in ea quæ fiunt ex propria charitate, et ex inordinata concupiscentia, cum tamen hæc non sint adæquate. Sed de hoc puncto dicemus melius in capite septimo.